

Олійник Олена Сергіївна,

професор кафедри кримінально-правової
політики та кримінального права Інституту
права Київського національного
університету ім. Тараса Шевченка, доктор
юридичних наук, доцент

УТІЛЕННЯ ОКРЕМИХ ПРИНЦИПІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА В ЗАКОНОДАВСТВІ ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

Проект нового КК України (Книга 1. Про кримінальний закон) містить розділ 1.2 «Принципи кримінального закону», до яких розробники пропонують відносити такі принципи: верховенства права (ст. 1.2.1); законності (ст. 1.2.2); юридичної визначеності (ст. 1.2.3); рівності перед кримінальним законом (ст. 1.2.4); гуманізму (ст. 1.2.7); однократності (ст. 1.2.8); сумлінного виконання міжнародних зобов'язань (ст. 1.2.9) тощо. Під принципом верховенства права в проекті розуміється, що «цей Кодекс, виходячи з верховенства права, з урахуванням інтересів потерпілого, обмежує повноваження держави, запобігаючи свавільному втручанням в права і свободи людини». У свою чергу принцип законності утворюватимуть не один, а вже три елементи: 1) не є злочином діяння, не передбачене цим Кодексом; 2) не можуть бути застосовані покарання або інші кримінально-правові засоби, не встановлені цим Кодексом; 3) застосування кримінального закону за аналогією заборонено [1].

Уявляється, що зазначені вище підходи репрезентують дещо звужене трактування положень принципу верховенства права. Водночас, наголос зроблений в даному випадку на пріоритеті прав потерпілого, що насправді є новелою для національного законодавця, адже на сьогодні, відповідно до положень чинного кримінального та кримінального процесуального законодавства, головною фігурою завжди була «особа, яка вчинила суспільно небезпечне діяння». Також в проекті КК наголошується на запобіганні свавільному втручанням в права і свободи людини [2, с. 83].

Щодо принципу законності, то, за суттю, його зміст повністю повторює відповідні положення чинного КК України 2001 року.

Під принципом юридичної визначеності в проекті необхідно розуміти, що положення кримінального закону мають відповідати вимогам чіткості, зрозумілості та передбачуваності,

щоб давати особі можливість заздалегідь знати, які діяння є кримінальними правопорушеннями та які кримінально-правові засоби передбачені за їх вчинення [1]. На наш погляд, формулювання даного принципу та його визначення відповідає вимогам, які неодноразово ставились перед національним законодавцем представниками ЄС у зв'язку із відповідними процесами щодо європейської інтеграції законодавства України. Вимоги щодо відповідності кримінального закону вимогам чіткості, зрозумілості та передбачуваності часто звучать й у рішеннях Верховного Суду нашої держави [2, с. 84].

У проєкті надається визначення принципу рівності громадян перед кримінальним законом, що співпадає із положеннями діючого чинного законодавства [1].

На наш погляд, пропонуване розробниками положення щодо можливості застосування судом України покарання та інших кримінально-правових засобів до особи, засудженої іноземним судом за те саме діяння, вважається не лише порушенням принципу однократності (хоча ми ставимо під сумнів й існування самого такого положення в якості принципу), а й порушенням принципу законності й принципу соціальної справедливості. До речі, останній в якості принципу в проєкті КК України чомусь взагалі не фігурує, хоча, на нашу думку, є одним із основоположних принципів кримінального права (як галузі права) та кримінального закону, оскільки задля відновлення справедливості й виникла така галузь права і законодавства.

Крім того, відповідно до «Словника української мови. Академічного тлумачного словника (1970–1980)» термін «однократний» означає такий, «який здійснюється, відбувається один раз; одноразовий» [3]. Важко зрозуміти, що є «одноразовим» в якості принципу кримінального закону (адже, відповідно до наданого словником тлумачення, згадуваний термін виступає синонімом «однократності»)? Та чи можна говорити в даному випадку, що, закон про кримінальну відповідальність можна застосувати лише один раз? Тому, за нашим переконанням, однократність як принцип не може претендувати саме на статус основоположного начала.

Також до переліку принципів кримінального закону потрапили положення щодо сумлінного виконання міжнародних зобов'язань. Під таким принципом кримінального закону необхідно розуміти, що національний КК має відповідати чинним міжнародним договорам, згоду на обов'язковість яких

надано ВР України. Якщо для надання згоди на обов'язковість для України подається міжнародний договір, виконання якого потребує змін до цього Кодексу, то проект закону про внесення таких змін вноситься на розгляд ВР України разом з проектом закону про ратифікацію (приєднання) і вони приймаються одночасно [4].

На наш погляд, останнє положення має визначальне значення у зв'язку із активними євроінтеграційними процесами, що відбуваються сьогодні в Україні. Щодо втілення цього принципу безпосередньо в законі про кримінальну відповідальність, то вважаємо, що це положення може або набути стабільного характеру, або виглядати як ситуативна реакція законодавця на вимоги західних партнерів щодо вдосконалення галузі кримінального законодавства.

Загалом, за результатами вивчення розділу 1.2 «Принципи кримінального закону» проекту КК необхідно зазначити, що тенденція щодо визначення та закріплення на законодавчому рівні принципів кримінального закону є зрозумілою та певною мірою виправданою з огляду на існуючу з цього приводу практику іноземних держав але, з іншого боку, ряд положень, визначених запропонованим проектом КК, має дискусійний і ситуативний характер, що може негативно вплинути на динаміку розвитку системи принципів кримінального права (закону).

Список використаних джерел

1. Проект нового Кримінального кодексу України. Чи стане новий ККУ надійним як автомат калашнікова чи слабким як остання модель таврія. Юрінком : [сайт]. URL: https://yurinc.com/legal_news/new_legislation/proekt-novoho-kryminalnoho-kodeksu-ukrainy-chy-stane-novuj-kku-nadijnym-iak-avtomat-kalashnikova-chy-slabkym-iak-ostannia-model-tavriia/.

2. Олійник О.С. Принципи кримінального права: поняття, система та значення : монографія. Київ : Науково-дослідний інститут публічного права, 2020. 544с.

3. Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970–1980): [сайт]. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2020/09/16/1-kontrolnyj-proekt-kk-15-09-2020.pdf>.

4. Кримінальний кодекс України : контрольний проект 19 жовт. 2020 р. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2020/10/21/kontrolnyj-proekt-kk-19-10-2020.pdf>.